

Курманкулов Шекербек Жанышбаевичтин «*Орто мектептерде физикалык билим берүүнү уюштуруунун илимий-методикалык негиздери*» - деген темада, 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (физика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине экинчи расмий оппоненттин

П И К И Р И

1. Теманын актуалдуулугу. Кыргыз Республикасындагы жалпы орто билим берүүнүн жаңы муундагы мамлекеттик жана предметтик стандарттары иштелип чыгып, алар 2017/18-окуу жылынан баштап окуу процессине киргизилгени турат. Ал стандарттарда жалпы билим берүүнүн максаты, милдети, мазмуну, ырааттуулугу жана билимдерди баалоо принциптери аныкталып, анын негизинде базалык окуу пландары кайрадан каралган. Ошндой эле стандартта окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап окутуу технологиясы дагы эске алынып, анын негизги компоненттеринин бири катары мугалимге, окуучулардын предметтик компетенттүүлүккө жетүүдө өз алдынча таанып - билүү ишмердүүлүгүн калыптандыруу жана өркүндөтүү маселелерин ишке ашырууну оптималдуу пландаштыруусу зарыл деген талаптар пайда болууда. *Мындай талаптарды ишке ашыруу процессинде мугалимдин окутууну уюштуруу жөндөмдүүлүгүнөн түздөн-түз көз каранды боло тургандыгы шексиз.* Ушул проблеманы чечүүдө диссертанттын - физиканы окутууну уюштуруудагы аны окутууну жаңыча уюштуруу зарылчылыгын негиздеп, *орто мектептерде физиканы окутууну комплекстүү формада жүргүзүү, окутууну жаңы талапка ылайык уюштурууга карата тандап алган темасы бүгүнкү күндө актуалдуу маселелердин бири экендиги шексиз.*

2. Диссертацияда белгиленген илимий жоболордун, жыйынтыктардын жана сунуштардын негиздүүлүгүнүн денгээли. Изилдөө учурунда иштелип чыккан илимий-теориялык жоболордун, жыйынтыктардын жана сунуштардын негизделишинин даражасы математикалык статистиканын методдору менен талданып, эффективдүүлүгү теория менен тажрыйбанын талаптарына дал келгендиги тастыкталган. Физика сабагында салттуу окутуу менен интерактивдүү окутуунун ыкмалары менен дидактикалык принциптерди ылайыктуу колдонуунун теориялык жана методикалык маселелери дагы негизделген. Андагы илимий - методикалык табылгалардын психопедагогикалык жана практикалык эффективдүүлүгү педагогикалык экспериментте текшерилип, анын сандык мүнөздөмөлөрү математикалык аппараттар менен талданып, жыйынтык чыгарылган.

Диссертациянын структуралык түзүлүшү андагы коюлган беш милдетке дал келип, алардын ар биринин чечилиши логикалык ырааттуулукта, удаалаштыкта көрсөтүлгөн. Изилдөө иш киришүүдөн, төрт главадан жана алардын корутундуларынан, жалпы корутундудан жана пайдаланган адабияттардын тизмесиен (291), таблицалардан (50), сүрөттөн (45) жана тиркемелерден турат. Жалпы көлөмү -326 бет, анын ичинен диссертациялык текст-283 бет. Киришүүдө теманын актуалдуулугу, изилдөөнүн максаты жана милдеттери аныкталып, илимий жаңылыгы, теориялык жана практикалык мааниси жана коргоого коюлуучу жоболор чагылдырылган.

Изилдөөнүн биринчи, экинчи милдеттери диссертациянын биринчи - үчүнчү параграфында (п.1.1-1.3) каралган. Изденүүчү тарабынан физиканы окутуунун учурдагы абалына талдоо жүргүзүлүп, окутуунун жаңы парадигмаларынын келип чыгышынын негиздери кенен берилген. Бул жагдайга карата изденүүчү Л.С.Выгодский, П.Я.Галперин, Н.А.Менчинская, В.В.Давыдов, М.Н.Скаткин, И.Я.Лернер, Ю.К.Бабанский, А.В.Усова, И.Бекбоев, Э.Мамбетакунов, Ш.А.Аманашвили, В.Ф.Шаталов ж.б. сыяктуу окумуштуулардын эмгектерин терең талдоо менен, алардын изилдөөлөрүн өзүнүн ишинде колдонуу аракетин жасаган. Кыргызстандагы физика боюнча жалпы билим берүүнүн учурдагы абалына талдоо жүргүзүлүп, биздеги билим берүүнүн сапаты улам төмөндөп бара жаткандыгы ж.б. проблемалар белгиленген (*Дисс. 25-27- б.*).

Физикалык билим берүүдө окуучулардын таанып-билүү процессиндеги пайда болуучу тоскоолдук (*“чектик такалуу”*) проблемалары каралып, физика боюнча окуучулардын окуу иштерин уюштуруу маселелерин азыркы психолого-дидактикалык теориянын жетишкендиктери менен шайкеш келтирүү зарылдыгы белгиленген жана физиканы окутууну уюштуруунун технологияларын өркүндөтүү маселелери көрсөтүлгөн. Физикалык билим берүүнүн теориясын жана практикасын заманбап талаптарга ылайык талдоонун натыйжасында бул процесстин мазмундук-процессуалдык багыттагы кемчилдиктери аныкталган жана алардын пайда болуу себептери көрсөтүлгөн. Ошондой эле окуучулардын физикалык билим алуусунда алардын ан-сезиминде окутуунун максаты менен андагы күтүлүүчү натыйжанын ортосунда тоскоолдуктардын (*«чектик такалуунун»*) болушуна теориялык анализ жасалып, ага аныктама берилген жана аны жөнгө салуунун методикалык негиздерин иштеп чыгуу багыттары аныкталган. Окутуу технологиясын окуучу, окутуучу жана окуу каражаттарынын өз ара жуурулушкан иш аракеттеринин негизинде окуучуну *1-акыл-энергетикалык абалдан 2-өнүккөн акыл-энергетикалык абалга көтөрүү*, өзгөртүү багытында окуу процессин

уюштуруунун ишке ашышы катары кароо сунушталган. Инновациялык окутууну уюштуруунун дидактикалык милдеттери жана методикалык принциптери такталып, аныкталган.

Изилдөөнүн үчүнчү, төртүнчү милдеттери экинчи главада берилип (п.2.1–2.2) анда изденүүчү - окуучулардын ийгиликтүү билим алуусуна жана мугалимдердин сапаттуу билим берүүсүнө таасир этүүчү факторлордун маани-маңызын, окуучулардын физикалык билимдерди өз алдынча өздөштүрүүсүндөгү таяныч чекиттерин табуунун негизинде, окуучулардын окуу иштерин уюштуруунун моделин түзүп чыккан жана аны ишке ашыруунун методикалык шарттарын аныктаган. Мугалимдердин сабакты жакшы уюштуруу иш аракети окуучуларды үйрөнүүдөн башталат деген принципке таянуу менен, окуучулардын сапаттуу, ийгиликтүү билим алуусу алардын өздөрүнө тиешелүү сапаттык факторлордон дагы көз каранды экендигин аныктап, аларга мүнөздөмө берген жана кандай учурда окуучу өз алдынча билим алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушуна анализ жасап, баланын ички үчилтик кыймылдаткыч күчүн, потенциалын көрсөткөн. Ошол эле учурда, ал деңгээлге жетүү аябагандай көп эмгекти талап кылатурган татаал процесс экендигин белгилеген. Дагы бир жагдай: *“Мугалим балдарга сапаттуу билим берүүгө интерактивдүү усулдар менен гана жетише алат”* - деген түшүнүккө толук кошулбай, мындай көз караш бир жактуу экендигине далил келтирген. Ошондой эле, мугалимдин сабакты уюштуруу процесинде өтүлүүчү сабактын темасынын мазмунуна, татаалдыгына жана өзгөчөлүгүнө жараша активдүү, пассивдүү же интерактивдүү ыкмаларды тандап, айрым учурда аларды бир мезгилде - параллель колдонуп, керек болсо биринен бирине өтүп кетүү чеберчилигине ээ болууга жетишүү керек деген сыяктуу сунуштар берилген.

Ал эми *төртүнчү милдетти ишке ашырууда изденүүчү*, мугалимдин окутууну уюштуруудагы ролу бүгүн дагы ченемсиз экендигин негиздөөгө болот деп белгилейт. Ушундай талдоонун жыйынтыгында бүгүнкү күндө мугалимдердин ийгиликтүү билим берүүсүнүн факторлору, б.а. *“Мугалимде кандай психопедагогика-лык жана кесиптик сапаттар айкалышып калыптанса - анда ийгиликтүү билим берүү ишке ашат эле?”* - деген негизги суроого жооп табууга карата изденүүлөр жүргүзүлгөн. Алынган натыйжалардын негизинде, окутуунун жаңы парадигмаларын ишке ашыруу мүмкүнчүлүгү эске алынган – *оку-тууну уюштуруунун инновациялык модели* иштелген жана аны ишке ашыруунун методикалык шарттары (*беш шарты*) аныкталган.

Төртүнчү главада (п.4.1 – 4.2) педагогикалык эксперимент, аны уюштуруу маселелери жана анын жыйынтыктары каралган. Анда аныктоочу, изденүүчү жана окутуучу эксперименттерди уюштуруу жана алардын натыйжаларын талдоо, андагы сандык көрсөткүчтөрдүн таблицалык жана диаграммалык мүнөздөмөлөрү көрсөтүлгөн. Мындагы көрсөткүчтөр изилдөөнүн гипотезасында жана педагогикалык моделинде сунушталган технологиянын туура иштелип чыккандыгын негиздейт.

3.Диссертацияда алынган илимий жыйынтыктын, корутундунун ишенимдүүлүгүнүн деңгээли. Диссертант илимий теманы аткаруунун алдында аныктоочу эксперименттерди жүргүзүү менен изилдөө ишинин максатын так аныктай алган. Физиканы салттуу окутууну байытуу иш багыттары жана интерактивдүү окутуу формаларын колдонуу каралган главада салттуу окутууну байытуу зарылдыгын ишке ашырууда диссертанттын өздүк иштелмелери ар бир класстар үчүн конкреттүү физикалык темалардын мисалында келтирилген. Диссертациянын эксперименталдык бөлүмүндө иштелген илимий-педагогикалык көрсөтмөлөр кеңири масштабда жүргүзүлгөн педагогикалык экспериментте сынактан өткөрүлгөн жана алынган натыйжалар математикалык статистиканын методдору менен талданып, критерийдин негизинде ишенимдүүлүктүн деңгээли аныкталган.

4. Диссертацияда алынган жыйынтыктагы изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү. Орто мектептин мугалимдеринин окуучулардын физика сабагын өздөштүрүү себептерин изилдөөдө объективдүү себептерини бири катары – алардын билим алууга аң-сезиминдеге тоскоолдугу, чектик такалуунун бар экендигинин түшүнүүсү, алардын аны эске алуу менен окуучунун берилген материалды өздөштүрүү (үйрөнүү) деңгээлине жараша окутуу процессин жүргүзүүгө, тапшырма берүүгө жана баалоого багыт алышына түрткү болушу мүмкүн. Окуучунун сапаттуу билим алуусун шарттоочу окуучулардын өздүк факторлоруна анализ жасоо менен мугалимдер аларды үйрөнсө, андаокуучулардын алган билимин практикада колдонуу муктаждыгын күчөтүүсүнө басым жасоо менен алар окуучуларды физикага кызыктыра алышы мүмкүн экендиги аныкталган. Диссертацияда алынган жоболор жана методикалык сунуштар физика мугалимдерин даярдоодо жана мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу ишинде да пайдалуу натыйжа бериши белгиленген.

5.Диссертациянын жоболорунун, жыйынтыктарынын жарыяланышы жана авторефераттын маанисинин диссертациянын жалпы мазмуну менен дал келүүсү. Изилдөөнүн натыйжасында алынган теориялык жоболор жана сунуштар 42 илимий макала, бир кошумча окуу китеби

(2007), мугалимдер үчүн усулдук колдонмо (2014) жана монография (2015) түрүндө жарыяланган. Жарыкка чыккан макалалардын музуну диссертациялык иштердин мазмунун толугу менен чагылдыра алат. Автореферат диссертациянын мазмунуна, ошондой эле андагы коюлган максатка жана милдеттерге толугу менен дал келет.

6. Диссертациянын мазмунуна жана жасалышына карата сын-пикирлер жана сунуштар. Автореферат жана диссертациянын материалдары менен толук таанышып чыгуудан кийин андагы белгиленген жетишкендиктер менен катар айрым мүчүлүштөр дагы кездешет, алар:

* *диссертацияда материалдар абдан көп, андыктан анын көлөмү дагы чоң (тиркемеден тышкары-302 бет). Физика боюнча окуу иштерин уюштуруунун педагогикалык моделин ишке ашыруу технологиясы өзүнчө бир главада–үчүнчү главада берилген (Дис:134-228-беттер). Андагы материалдар диссертацияда бир топ кыскартуу менен берилсе же тиркемеге жиберилсе дурус болмок;*

- *диссертацияда мектептеги билим берүү баскычтары: баштапкы билим; кенже билим; жалпы орто билим; жогорку билим – деген аталыштар менен схема түрүндө берилген (Дис:232-б.). Бирок алар документтерде: башталгыч билим; негизги (базалык) билим; орто билим; жогорку билим болуп аталып жүрөт;*
- *диссертациянын текстеринде айрым стилистикалык жана пунктуациялык каталар кетирилген, алар диссертацияда белгиленди.*

7. Жыйынтыгында, Курманкулов Шекербек Жанышбаевичтин «Орто мектептерде физикалык билим берүүнү уюштуруунун илимий-методикалык негиздери»-деген тема боюнча аткарылган диссертациялык ишин толук бүткөрүлгөн илимий квалификациялык эмгек катары кароого болот. Диссертация Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын “Окумуштуулук даражаларды ыйгаруу жөнүндөгү жобонун” 9-пунктунун талаптарына жооп берет, ал эми авторго 13.00.02 – окутуу жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (физика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору илимий даражасын ыйгарууга татыктуу деп эсептөөгө болот.

Расмий оппонент: педагогика
илимдеринин доктору, профессор

Ш. Алиев

Ш. Алиев

